

DOI: [10.32702/2307-2156-2020.4.2](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.4.2)

УДК 366.636:323

*О. А. Панченко,
д. мед. н., професор, Заслужений лікар України,
директор, ДЗ «Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр МОЗ
України», президент Всеукраїнської професійної психіатричної ліги
ORCID ID: 0000-0001-9673-6685*

ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ПЛАТФОРМА ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

*O. Panchenko
Doctor of Medicine, Professor, Honored Doctor of Ukraine, Director of the State Institution "Scientific –
Practical Medical Rehabilitating – Diagnostic Center of the Ukrainian Ministry of Health",
President of the All-Ukrainian Professional Psychiatric League*

MEANS OF MASS COMMUNICATION AS A PLATFORM OF THE STATE INFORMATION POLICY

Державна інформаційна політика - важливий аспект державного управління в інформаційному суспільстві. Існують різні інститути, через які реалізуються заходи державної інформаційної політики. До них можна віднести інститути зв'язку з громадськістю, аналітичні центри, інститути культури. Однак базовим механізмом реалізації державної інформаційної політики служать засоби масової інформації. Саме вони здатні створювати інформаційний порядок, що відіграє найважливішу роль при формуванні громадської думки.

З розвитком технологій і швидкості передачі даних в постіндустріальному суспільстві збільшується роль і значення інформації та засобів масової інформації. Це визначило необхідність створення державами системи управління у галузі інформації або державної інформаційної політики.

На сьогоднішній момент вкрай важливо приділяти увагу розвитку державної інформаційної політики, яка виступає системоутворюючим фактором, що впливає на побудову конструктивного діалогу між владою і суспільством.

At the present stage of development of society, the role of the information sphere, which is an information infrastructure, of the entities that collect, form, distribute and use information, as well as systems that regulate social relations, is increasing. With the development of technology and the speed of data transfer in a post-industrial society, the role and importance of information and the media are increasing. This determined the need for states to create a management system in the field of information or state information policy.

State information policy is an important aspect of public administration in the information society. There are various institutions through which measures of state information policy are implemented. These include public relations institutions, think tanks, cultural institutions. However, the basic mechanism for implementing state information policy is the media. They are able to create an information order, plays a crucial role in the formation of public opinion.

Under the current state information policy, one should understand the system of measures implemented by public authorities aimed at maintaining unity and maintaining control over the information space with the help of information exposure and the use of information technology. The subject of information policy is the state represented by various structures and bodies of state power. The object is the information sphere of society.

At present, the state information policy should be the most important component of the country's foreign and domestic policy, and building a democratic information society and entering the country into the world information community is a long-term strategic goal. The reasons for this are the rapid development of the information society and the globalization of the media space, as well as the onset of the era of information wars and confrontation in the struggle for influence on the public.

Nowadays, it is extremely important to pay attention to the development of state information policy, it acts as a system-forming factor affecting the construction of a constructive dialogue between the government and society.

Ключові слова: державна інформаційна політика; інформація; засоби масової інформації; інформаційна повістка; громадська думка.

Key words: public information policy; information; mass media; information agenda; public opinion.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства зростає роль інформаційної сфери, що в сукупності представляє собою інформаційну інфраструктуру, суб'єктів, які збирають, формують, розповсюджують і використовують інформацію, а також системи, що регулюють при цьому суспільні відносини. Інформаційна сфера є системоутворюючим фактором життя суспільства і активно впливає на стан різних галузей життя держави.

З розвитком технологій і швидкості передачі даних в постіндустріальному суспільстві збільшується роль і значення інформації та засобів масової інформації. Це визначило необхідність створення державами системи управління в галузі інформації або державної інформаційної політики.

В даний час державна інформаційна політика повинна бути найважливішою складовою зовнішньої і внутрішньої політики країни, а побудова демократичного інформаційного суспільства і входження країни у світове інформаційне співтовариство є довгостроковою стратегічною метою. Причинами цього є стрімкий розвиток інформаційного суспільства та глобалізація медійного простору, а також настання епохи інформаційних війн і протистояння у боротьбі за вплив на громадськість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Перехід до інформаційного суспільства у розвинених країнах всебічно розглянуто в роботах багатьох видатних дослідників. Серед них можна відзначити Белла Д., Гіденса Е., Кастельса М., Лайона Д., Мартіна У. [1].

Довгий час дану тематику вітчизняні дослідники розглядали з точки зору теорії громадської думки, пропаганди ідеологічної боротьби. Велика частина таких робіт була присвячена критиці буржуазного суспільства, що допускає маніпулювання масовою свідомістю задля класових інтересів. Тому після розпаду Радянського Союзу тема засобів масової інформації, інформаційного суспільства, інформаційного впливу, свободи слова стала одним з провідних напрямків досліджень. Різні аспекти інформаційної політики, загальнотеоретичні, методологічні питання, пов'язані з природою і процесуальними особливостями інформаційної сфери та політичних комунікацій, дослідження інформаційної політики, з точки зору теорії масової комунікації, журналістики, функціонування засобів масової інформації, розкривають в своїх роботах Бритко В.Б., Дубовський С.В. [2], Довгань О.Д., Ткачук Т.Ю. [3], Дьякова Є.Г. [4], Нашінець-Наумова А.Ю. [5], Панарін І.М. [6], Сатаров Г.А. [7], Соловйов А.І. [8], Торяник В.М. [9], Чмир Я. І. [10] та інші.

Однак, незважаючи на велику кількість досліджень, в сучасній науці немає однозначного визначення явища державної (національної) інформаційної політики та ролі засобів масової інформації в її реалізації.

Мета статті є аналіз специфіки державної інформаційної політики, визначення ролі засобів масової інформації в її реалізації.

Результати дослідження.

Будь-якій державі завжди були потрібні певні ресурси для підтримки своїх рішень, дій, реформ, які забезпечували б найбільш адекватний і бажаний їх супровід і прийняття з боку громадян цієї держави. Раніше це не складало особливих труднощів через певну в цьому плані простоту державного функціонування: рішення, по суті, просто декларувалися населенню, а інструментом, що забезпечує супровід державних дій, була сама форма державного устрою. Це форма правління, коли кроки, що застосовуються державою просто не прийнято

було обговорювати серед простих громадян. До того ж, з найдавніших часів стійкість політичної системи будь-якої держави залежала від того, наскільки швидко і повно політична еліта отримувала інформацію і наскільки швидко на неї реагувала. В результаті аналізу інформації про зміни у зовнішньому середовищі політичні еліти вживали заходів щодо збереження стійкості політичної системи своєї держави.

Однак з плином часу участь громадян (звичайно, не всіх, а з певних соціальних груп), а вірніше, їх думки, судження про підготовку в державі змін, тих чи інших кроків у внутрішній або зовнішній політиці стали набувати певну вагу. Правлячі кола, чини держави поступово стали приходити в якусь залежність від громадської думки - це впливало на їх особисту популярність і можливість подальшої роботи на своїх державних посадах.

Стає вочевидь, що в суспільно-політичному житті держави (поряд з повсякденним життям кожної людини) все більшого значення набуває інформація як така, а отже і засоби, які володіють цією інформацією і транслюють її. У сучасному суспільстві ступінь інформатизації, розвитку різних каналів підготовки, отримання, передачі тих чи інших зведень, новин досягла, можна сказати, своєрідного піку в плані залежності від них навіть простого щоденного побуту людей. Інформація перетворилася на глобальний, в принципі невичерпний ресурс людства, що вступило в нову епоху розвитку цивілізації - епоху інтенсивного освоєння інформаційного ресурсу.

Однак важливим є той факт, що володіння тією чи іншою інформацією змінює не тільки уявлення людей про якісь буденних речей. Певним чином подана інформація впливає на думку громадськості в набагато більш важливому і масштабному вимірі - в сфері суспільних, економічних і політичних відносин. З розвитком інформатизації суспільства засоби масової комунікації починають надавати все більш відчутний вплив на різні сфери життя соціуму, зокрема на політичну свідомість і поведінку населення. Отже, особливо важливого значення набуває те, звідки та чи інша інформація надходить, як вона формується і подається, поширюється в суспільстві і доходить до своїх адресатів - конкретної соціальної чи електоральної групи або, наприклад, громадян інших держав. Йдеться, безумовно, про засоби масової інформації (ЗМІ), які виступають не тільки як інструмент об'єктивної передачі новин, але і як основний їх творець.

ЗМІ в сучасному світі відіграють у політичному житті суспільства істотну роль (якщо не одну з визначальних), маючи безпосереднє відношення до його життєдіяльності і виконуючи репродуктивну (відображають політику через радіо, телебачення і пресу) і креативну (яка творить) функції.

Основною причиною завоювання ЗМІ настільки високого місця в політичному житті сучасних суспільств є те, що з їх допомогою держава і інші політичні суб'єкти можуть не тільки інформувати населення про цілі та цінності своєї політики, а й моделювати відносини з громадськістю, що стосуються формування представницьких органів влади і правлячих еліт, підтримання авторитету відповідних цілей, традицій і стереотипів. Інакше кажучи, ЗМІ стали найпотужнішим інструментом цілеспрямованого конструювання політичних порядків, засобом вибудовування необхідного владі зв'язку і відносин з громадськістю.

Основна роль ЗМІ в даний час не так інформаційна, скільки ідеологічна, тобто ЗМІ не стільки транслюють інформацію, що відображає об'єктивний стан суспільних настроїв, скільки виступають інструментом, який ці настрої формує, направляє за допомогою певної інформації.

По суті, зараз політику, політичну діяльність можна охарактеризувати як інформаційну боротьбу за вплив на думки, судження політичної еліти, соціальних груп і міжнародної громадськості. Поведінку людських колективів можна і формувати, задаючи певні орієнтири шляхом тонких психологічних маніпуляцій. Сучасні ЗМІ створили для цього принципово нові можливості, багаторазово посиливши ефективність використання інформації в політичних цілях. Вони зробили справжню революцію у політичних відносинах і способах соціального управління світом. Так, у XX ст. володіння і управління інформаційними потоками перетворюється на вирішальний фактор завоювання, збереження, утримання влади.

Виходячи з теорії, також однією з найважливіших функцій ЗМІ є безпосередній вплив на владу, владні структури. Різні журналістські роботи по викриттю несумлінних чиновників, сумнівних державних рішень і законопроектів, внесених на суд громадськості, дають підставу вважати, що ЗМІ дійсно здатні впливати на державні органи влади, служачи тим самим «рупором» громадськості. Засоби масової інформації не тільки створюють докладну картину політичного життя, встановлюють «повістку дня», привертають увагу до діяльності різних політичних акторів, формують ціннісні установки громадян, а й контролюють спрямованість політичної активності різних соціальних спільнот і груп. Однак реальна практика традиційно має свої розбіжності з теорією, а саме: в сучасному суспільстві очевидно наявність взаємодії держави і засобів масової інформації, саме держава виступає замовником і контролером інформації, поширюваної через ЗМІ.

Якщо повернутися до тези про те, що зі зростанням ролі демократичних віянь і цінностей у сучасному суспільстві (свобода слова, вибору, активну участь громадян у державному житті і їх можливість міняти розстановку політичних кадрів держави та ін.) кожній державі необхідно мати суспільну підтримку своїх реформ і кроків як у внутрішній, так і у зовнішній політиці, неминує постає питання про взаємодію влади та засобів масової інформації.

В результаті проведеного аналізу сучасних наукових підходів, інформаційна політика визначається як здатність і можливість суб'єктів політики впливати на свідомість, психіку людей, їх поведінку і діяльність в своїх інтересах за допомогою інформації. Такий підхід виносить поняття інформаційної політики в площину ідеологічної боротьби, зближуючи його з пропагандою. У західній політичній науці склався інший підхід до розуміння державної інформаційної політики, який вказує на переважаюче значення інтересів суспільства.

Ключовими елементами процесу здійснення інформаційної політики є ідентифікація інформаційних потреб суспільства, розробка засобів задоволення цих потреб, стимулювання ефективного використання інформаційних ресурсів. Але такий підхід характерний тільки для держав з сильним громадянським суспільством, а значить, не завжди можна застосувати.

Під державною інформаційною політикою в сучасних умовах слід розуміти систему заходів, реалізованих органами державної влади, спрямованих на підтримку єдності і збереження контролю над інформаційним простором за допомогою інформаційного впливу та використання інформаційних технологій. Суб'єктом інформаційної політики є держава в особі різних структур і органів державної влади. Об'єктом виступає інформаційна сфера суспільства. Інформаційна сфера являє собою сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які здійснюють виробництво, збір, зберігання, поширення і використання інформації, а також системи регулювання суспільних відносин, що виникають при цьому.

Виходячи з цього, можна виділити напрямки, на які слід зробити акцент для здійснення грамотної державної інформаційної політики у сучасних реаліях:

- розвиток громадянського суспільства;
- забезпечення конструктивного діалогу між державою, ЗМІ та суспільством;
- визнання презумпції відкритості інформації для громадян і захист їх інформаційних прав;
- орієнтацію головних компонентів інформаційного простору на забезпечення вільного обігу інформації, втілення у життя конституційного права на вільний пошук, отримання, виробництво інформації та її поширення;
- підвищення довіри суспільства до влади;
- налагодження ефективних взаємовідносин держави на міжнародній арені тощо.

Основні канали передачі інформації - засоби масової комунікації, тобто органи публічної передачі інформації за допомогою технічних засобів. Наприклад, такими є періодичні друковані видання, мережеві видання, телеканали, радіоканали, телепрограми, радіопрограми, відеопрограми, кінохронікальні програми, інші форми періодичного поширення масової інформації, а також соціальні медіа.

При цьому варто відзначити, що засоби масової комунікації одночасно служать об'єктом, на який спрямована особлива увага органів державної інформаційної політики як на один з найважливіших механізмів її реалізації. Існують різні інститути, через які реалізуються заходи державної інформаційної політики. Наприклад, до них можна віднести інститути зв'язків з громадськістю, аналітичні центри, інститути культури. Однак базовим механізмом реалізації державної інформаційної політики є засоби масової інформації.

ЗМІ, привертаючи увагу аудиторії до певних тем, створюють у свідомості споживачів інформації картину світу, яка може відрізнятись від соціальної реальності. Ця картина світу є гнучкою, яка корегується і грає найважливішу роль у формуванні громадської думки. При цьому створювана повістка не стає автоматично пріоритетом аудиторії, а також не означає формування однозначної консолідованої позиції за освітлюваними темами. Засоби масової інформації через повторюваність, деталізацію, час і місце, відведене тій чи іншій темі, визначають її значимість для аудиторії.

Сутність інформаційної повістки полягає в тому, що засоби масової інформації представляють аудиторії деякі проблеми, які є найбільш важливими на даний момент. Зазвичай їх виділено не більше п'яти. При цьому важливо розуміти, що повістка (порядок денний) не має прямого впливу на поведінку індивідів. Вплив масової комунікації на аудиторію завжди опосередковано міжособистісною і внутрішньогруповою комунікацією. При цьому одночасно можуть існувати кілька повісток, наприклад інформаційна, внутрішньогрупова, міжособистісна. У той же час політична повістка також може поділятися на рівні (національна, регіональна, місцева).

«Традиційні» засоби масової інформації поділяють за способом передачі інформації на електронні, друковані та поширювані в мережі «Інтернет». Проте за рівнем керованості найдоцільніше розділяти засоби масової інформації на державні і недержавні. Недержавні засоби масової інформації можуть контролювати юридичні та фізичні особи або іноземні юридичні і фізичні особи. Все різноманіття ЗМІ, що існує і здійснює свою діяльність на території країни, являє собою медіасистему. В рамках даної системи ЗМІ займають різне становище і мають різний вплив на інформаційну повістку в залежності від безлічі факторів.

На жаль, основний вплив на зміст і політику видань надає власник, інтереси і позицію якого представляє ЗМІ. Також величезний вплив на місце ЗМІ в системі медіа надає охоплення мовлення. ЗМІ можна розділити на три категорії:

- 1) транслюються по всій території країни;
- 2) регіонального рівня
- 3) глобальна мережа Інтернет

ЗМІ хоча і є інструментом реалізації державної інформаційної політики, проте діють на різних рівнях і вимагають різних підходів до управління.

Таким чином, суб'єктом державної інформаційної політики є органи влади. Спосіб взаємодії суб'єктів інформаційної політики та ЗМІ в значній мірі залежить від політичного режиму і способу, моделі поширення інформації, що склалася в державі. Дані відносини можна розділити на кілька моделей в залежності від типу політичного режиму, переважної форми власності ЗМІ та їхньої політичної позиції.

1) тоталітарна, передбачає жорсткий диктат з боку держави по відношенню до всіх об'єктів інформаційної сфери без винятку;

2) плюралістична, передбачає наявність опозиційних, а також приватних, недержавних структур, що діють в даній сфері;

3) тоталітарно-плюралістична, при якій ідеологічне різноманіття номінально присутнє, в той же час актори (індивід, соціальна група, організація, інститут, спільність людей), дії яких суперечать позиції держави, великого впливу не мають;

4) олігархічно-плюралістична, при якій розповсюджувачі інформації відстоюють інтереси бізнес-еліт і приватних корпорацій, а не держави або суспільства, зі збереженням видимості функціонування інститутів демократії. При цьому держава не має контролю над інформаційним простором.

В цілому механізми управління засобами масової інформації даних рівнів можна розділити на адміністративно-правові та інформаційні.

До адміністративно-правових відносяться:

- механізми реєстрації ЗМІ, в тому числі отримання ліцензій на мовлення;
- правове регулювання інформації, що розміщується у ЗМІ (наприклад заборона на розміщення матеріалів, що містять заклик до міжетнічної ворожнечі);
- економічні форми впливу, у тому числі пряме фінансування і контракти на надання інформаційних послуг, гранти на окремі проекти, державні субсидії;
- контроль економічної діяльності з боку силових структур, тобто контроль економічної діяльності засобів масової інформації як суб'єктів бізнесу (наприклад, при сплаті податків, економічної діяльності).

До інформаційних можна віднести:

- доступ до інформації, присутність на офіційних заходах, можливість оперативного отримання інформації, у тому числі ексклюзивної;
- доступ до інформації про поточну діяльність органу влади;
- наближеність до керівників структур, можливість отримання коментарів та інтерв'ю перших осіб;
- якість інформації, яка транслюється для ЗМІ.

Висновки та перспективи подальших досліджень

1. Способи маніпулювання громадською думкою, як реальна частина зовнішньої і внутрішньої політики держави, повністю спираються на засоби масової інформації, що дозволяють корегувати, регламентувати і проектувати у масовій свідомості громадян певне ставлення до тих чи інших подій, державних намірів і дій.

2. Маніпуляція громадською думкою є однією з найсерйозніших проблем сучасного політичного життя: методи, що використовуються у політичній пропаганді, є серйозною загрозою психічному здоров'ю, особливо ясному та критичному мисленню, та емоційної незалежності. Проте, незважаючи на потенційно небезпечні наслідки інформаційного впливу за допомогою ЗМІ, можна, все ж, з упевненістю констатувати, що в даний час відбулися і остаточно зміцнилися у арсеналі сучасної політики принципи інформаційного впливу, інструментом якого виступають засоби масової інформації, до яких кожен громадянин звертається сотні і тисячі разів щодня.

3. Засоби масової інформації формують інформаційний порядок і грають найважливішу роль для створення громадської думки. Цей факт визначає особливе значення ЗМІ як механізму реалізації державної інформаційної політики. Існує ряд факторів, таких як, наприклад, форма фінансування, територія мовлення, політичні позиції власників ЗМІ, які визначають положення засобів масової інформації в медіасистемі і здатність їх задавати інформаційну повістку.

4. Основними напрямками інформаційної політики у сфері ЗМІ повинні стати:

- Недопущення підпорядкування ЗМІ кон'юнктурним інтересам влади і бізнесу та посилення можливостей їх впливу на ЗМІ (прямий натиск, постачання ЗМІ неповною, невизначеною, спотвореною або неправдивою інформацією, відвертою дезінформацією, умисних недомовленостей, зрощування структур влади, бізнесу, преси тощо);
- Регулювання рівня концентрації та монополізації ЗМІ (перешкода зменшенню незалежних джерел інформації, зосередження ЗМІ в руках представників економічної еліти, безправ'я журналістів тощо);
- Захист інтересів регіональних ринків масової інформації та сприяння розвитку місцевих ЗМІ;
- Удосконалення національного законодавства у частині гарантій свободи слова та інформації, вільного поширення масової інформації, у тому числі на трансграничному рівні, недопущення поширення насильства і нетерпимості через ЗМІ, забезпечення плюралізму ЗМІ, доступу до офіційної інформації.

5. Для успішного здійснення державної інформаційної політики потрібно скорегувати ряд моментів:

- необхідно вдосконалити законодавчу базу у сфері ЗМІ та засобів масової комунікації з можливістю широкого обговорення законопроектів;
- сформувати суспільні комісії скарг на ЗМІ;
- заснувати інститут омбудсменів у ЗМІ;
- розробити систему економічної підтримки друкованих ЗМІ для реалізації плюралізму думок і підвищення якості видань, а також розширення кола читачів за рахунок зниження вартості друкованих видань;
- створити систему екології ЗМІ;

- стимулювати формування системи етичного регулювання діяльності преси.

Список використаних джерел.

1. Мартин У.Дж., Лайон Д. Информационное общество: Проблемы и иллюзии. – М.: ИНИОН, 1989, 648 с.
2. Бритков В.Б., Дубовской С.В. Информационные технологии в национальном и мировом развитии // *Общественные науки и современность*, 2000, № 1. с. 146-150
3. Довгань О.Д. Система інформаційної безпеки України: онтологічні виміри / О.Д. Довгань, Т.Ю. Ткачук // *Інформація і право* № 1 (24). 2018 . С. 89-103.
4. Дьякова Е.Г. Массовая коммуникация и власть. Екатеринбург: УрО РАН, 2002 – 299 с.
5. Інформаційна безпека: питання правового регулювання: монографія / А.Ю. Нашинець-Наумова. – Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – 168 с.
6. Панарин И.Н. Информационная война, PR и мировая политика: учебное пособие для вузов. . – 3-е изд. испр. и доп. – М.: Горячая линия – Телеком, 2018. – 370 с.
7. Сатаров Г.А. Общественное мнение и общественное сознание: реальность и миф // *ОНС: Обществ. науки и современность*. 2007. № 4. С. 5-23.
8. Соловьев А.И. Политические коммуникации / под ред. А.И. Соловьева. М.: Аспект Пресс, 2004 – 332 с.
9. Торяник В.М. Інформаційна безпека як складова національної безпеки держави, роль ЗМІ в забезпеченні інформаційного суверенітету України. *Право і суспільство*. – 2016. - №2. с. 151-156.
10. Чмир Я. І. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки в системі публічного управління. *Аспекти публічного правління*. – 2018. – Том 6, № 9. с. 16-22.

References.

1. Martin, W.J. and Lyon, D. (1989), *Informatsionnoe obshchestvo: Problemy i illyuzii* [Information society: Problems and Illusions], INION, Moscow, Russia.
2. Britkov, V.B. and Dubovskoy, S.V. (2000), “Information Technologies in National and World Development”, *Obshchestvennyye nauki i sovremennost*, vol. 1, pp. 146-150.
3. Dovhan, O.D. and Tkachuk, T.Yu. (2018), “Information security system of Ukraine: ontological dimensions”, *Informatsiya i pravo*, vol.1, no. 24, pp. 89-103.
4. Dyakova, E.G. (2002), *Massovaya kommunikatsiya i vlast* [Mass Communication and Power], UrO RAN, Ekaterinburg, Russia.
5. Nashynets-Naumova, A.Yu. (2017), *Informatsiyna bezpeka: pytannya pravovoho rehulyuvannya* [Information security: legal issues], Vydavnychyy dim «Helvetyka», Kyiv, Ukraine.
6. Panarin, I.N. (2018), *Informatsionnaya vojna, PR i mirovaya politika* [Information war, PR and world politics], 3rd ed, Goryachaya liniya – Telekom, Moscow, Russia.
7. Satarov, G.A. (2007), “Public Opinion and Public Consciousness: Reality and Myth”, *ONS: Obshchestv. nauki i sovremennost*, vol. 4, pp. 5-23.
8. Solovyov, A.I. (2004), *Politicheskie kommunikatsii* [Political Communications], Aspekt Press, Moscow, Russia.
9. Toryanyk, V.M. (2016), “Information security as a component of national security of the state, role of mass media in ensuring information sovereignty of Ukraine”, *Pravo i suspilstvo*, vol. 2, pp. 151-156.
10. Chmyr, Ya. I. (2018), “Problems of providing information security in the public administration system”, *Aspekty publichnogo pravlinnya*, vol. 6, no. 9, pp. 16-22.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2020 р.